

EGYKORI ZSIDÓ IMAHÁZ
BUDAPEST XIV., JÁVORKA ÁDÁM UTCA 15.
HRSZ. 31260/183
HELYI VÉDELMET MEGALAPOZÓ SZAKVÉLEMÉNY

Készítette: **Ritoók** Pál művészettörténész
Ezen dokumentáció az 1999. évi LXXVI. törvény értelmében szerzői jogi oltalom alatt áll.
Egészében
vagy részletekben való felhasználása, másolása csak a szerző
engedélyével lehetséges.
Kézirat
Budapest, 2018. október 3.

Cím: Budapest, XIV. Jávorka Ádám utca 15.
Helyrajzi szám: 31260/183
Tulajdonos: Csávolszky Lajos
Építtető: Csávolszky Lajos
Tervező: nem ismert
Kivitelező: nem ismert
Tervezés éve: 1870 körül
Építés éve: 1870 körül

Az épület jelenlegi állapota

A telek utcai határán szabadon álló, téglalap alaprajzú, földszintes, nyeregtetős, használaton kívüli épület. Az épület hosszfalas kő és téglavégfalas, cserépfedésű. Az utcai homlokzat három, az északkeleti ablaktalan, a délnyugati homlokzat két tengelyes. Az ablaktalan, párkánnyal keretezett háromszögű oromzatos északkeleti homlokzatot az utcai szárnyra merőleges, hullámlemezzel fedett félnyeregtetős toldalék bővíti. Az udvari oldalt egy félnyeregtetős, északkeleti oldalán attikafalas előcsarnok bővíti, amelynek rövid délnyugati homlokzatán egy T osztású ablak, a délkeleti oldalon pedig egy kétszárnyú ajtó nyílik. Az udvari oldalon a homlokzat síkjában testes kémény emelkedik.

Rövid építéstörténet

Csávolszky Lajos (Buják, 1838. v. 1841. jún. 3. – Bp., 1909. márc. 13.) újságíró, országgyűlési képviselő a nagyjából a mai Nagy Lajos király útja, Bosnyák tér, Lőcsei utca és Jávorka Ádám utca által határolt területen feltehetően 1870 körül építtette nyaralóját. A nyaralót a mai Jávorka utcára merőlegesen, a főépülettől kissé távolabb álló, kőből és téglából emelt, illetve egy hosszúka, az utcával párhuzamos és egy négyzetes alaprajzú, faszervezetű melléképület egészítette ki. Maga a nyaraló H alaprajzú, földszintes épület volt. Feltehetően a H középső része alkotta a nyaraló nyilvánosságának szánt, többek között a fogadószobát és ebédlőt magába foglaló magját, amelyet kétoldalt a tulajdonos és felesége magánhasználatú szobáit tartalmazó keskenyebb, háromszög oromzatú oldalszárnyak bővítettek. Mindhárom szárny nyeregtetős volt, a középszárny alacsonyabb gerincű teteje belemetsződtött az oldalszárnyak tetejébe. A két oldalszárny között a középszárny mindkét oldalán faszervezetű, félnyereg tetejű tornác húzódott. A mai Nagy Lajos király útja felé néző tornác közepén T alakban egy rövid, feltehetően háromszög oromzatú rizalittal bővült, amelyre a kertből lépcső vezetett. Csávolszky halála után, 1912-re a hatalmas telket felparcellázták. A telekosztás után a melléképületeket lebontották. Egyelőre pontosan nem ismert időpontban az izraelita hitközség vette meg a nyaralót és zsinagógává alakíttatta. Valószínűleg ekkor díszítették fel a két oldalrizalit homlokzatát csúcsíves vakárkádokkal és sztalaktitos fejezetű oszlopokkal. Ekkor épülhetett a ma is meglévő félnyereg tetejű hátsó bővítmény, s ekkortól az elülső, talán már téglából falazott tornácra, illetve verandára nem középen, hanem két, oldalra húzott lépcsőn lehetett feljutni. Egy Budapestről 1944-ben készült légifotó sorozaton ezt az állapotot láthatjuk. Feltehetően nemsokkal ezután, a főváros ostromakor az épület jelentős része annyira megsérült, hogy az egykori középszárnyat és a Bosnyák térhez közelebb eső oldalszárnyat a háború után lebontották. Az előbbi főhomlokzati falának egy rövid megmaradt szakasza alkotja a mai előcsarnok északkeleti homlokzatát. Az előcsarnok délnyugati homlokzata pedig nagyjából az egykori tornác homloksíkjával eshet egybe.

Az épület aktuális műszaki állapota

A több mint tíz éve használaton kívül álló épület igen rossz állapotú. A homlokzatokon több helyen repedések láthatóak. Az utcai homlokfalat fa szerkezettel támasztották meg és fa palánkkal vették körül. A párkányokon lévő bádогоzás hiányos, ezért az oromzatok,

különösen a délnyugati a csapadék romboló hatása miatt igen rossz állapotú. A homlokzat számos részén láthatóak nagy felületű vakolathiányok. Az életveszélyessé vált épület a további fennmaradás érdekében sürgős műszaki beavatkozást igényel.

Értékelés

Gyanítható, hogy az épület utcai homlokzata eredetileg valamivel gazdagabb tagolású volt, ami egy leegyszerűsítő felújításkor megsemmisült. Az egyenetlen tengelykiosztású ablakok keretezetlenek, egyenes záródásúak, kétszárnyúak és T osztásúak. A homlokzatot részben téglából falazott, illetve vakolatból húzott párkány zárja. Az épület fő attrakciója a délnyugati oldali homlokzat. A kőből és téglából falazott lépcsőzetes oromzat közepét vakolatból képzett Dávid-csillag díszíti. Az oromzat alját a széleken egy-egy kisebb, középen két nagyobb csúcsíves vakárkád díszíti, amelyek sztalaktit konzolok tartotta lemezpárkányon ülnek. A hosszoldalra átfordulva két-két, a rövid oldal két szélén 5-5, a homlokzatot tagoló sztalaktit fejezetes, sima törzsű féloszlopok között 3-3 konzol sorakozik. A falsávok előtt álló féloszlopokat téglából falazták. A három féloszlop közrefogja a két egyenes záródású, kétszárnyú ablakot. Az ablakok fölötti részt egy-egy csúcsos, alul konzolszerűen visszaforduló patkóívvel koronázott vakfülke díszíti. A patkóív homlokoldalát az iszlám építészetre jellemző levéldíszes domborművű mustra borítja. Az ablakok szemöldöke fölötti részt ívesen csapott sarkú négyzetekkel kitöltött domborművű körácsos-imitáció díszíti. Az oszlopgyűrűvel ellátott féloszlopok talplemeze a homlokzat síkja elé ugró falazaton nyugszik. A kiugró részt habarcsba nyomott folyami kavicsokkal díszítették, ami az iszlám építészeti elemeket felvonultató homlokzattól merőben eltérően a két világháború közötti modernizmus dekoratív hatásokra törekvő vonulatának egyik eleme. A vakolathiányok miatt jól látható, hogy a kő-tégla vegyes falazatot a fugázással és színeiben is megidéző, de a tényleges szerkezettől eltérő, annál szabályosabb dekoratív vakolattal burkolták. Az utóbb fehérre festett tagozatok jelentős része anyagában vörösre színezett műkő, néhány talán idomtégla elem. A homlokzat feltétlenül védendő, hiányai a meglévő és ismétlődő részletek alapján kiegészítendők.

Az épület a mai külső Zugló egyik legrégibb házának maradványa. Feltehetően maga Csávolszky Lajos építtette, aki a 19. század második felének jellegzetes alakja, Jókai és Mikszáth személyes ismerőse és mindkettőjük tollára illő figura. A szegény sorból eszével kiemelkedett ambiciózus fiatalembert az 1860-as évek politikai mozgalmi vonzották az újságírói pályára. Előbb a Honba írt cikkeket, majd 1869-től az Ellenőrnek lett főmunkatársa. Az egyik cikkét sajtóper követte, amelyben több hónap fogságra ítélték, amit le is töltött. 1872-től Mezőtúr, 1887-től Poroszló, majd 1892-től Fülöpszállás országgyűlési képviselője volt. Eredetileg Tisza Kálmán híve, de 1874-ben a baloldali ellenzékhez csatlakozott. 1905-ig volt tagja a parlamentnek. 1874-ben a Baloldalt szerkesztette, 1875 után Egyetértés című lapja a függetlenségi párt egyik vezető sajtóorgánuma volt. Kossuth-kultusza és a kormányt bíráló cikkei miatt nagyon népszerű lett. Csávolszky élete során jelentős vagyont gyűjtött, amelynek nagy része fővárosi és bécsi bérházakban, valamint földekben feküdt. 1899-ben csődbe ment és az Egyetértéstől is meg kellett válnia. Öccse, József váci kanonikként az egyházban töltött be jelentős tisztségeket.

Az épület a 19. század második felében jellemző oldalrizalitos nyaralók egyik jellegzetes példája volt, amelynek fennmaradt része már csak ezért is védelemre érdemes.

Amikor a hitközség megvásárolta és zsinagógává alakította a nyaralót, a vallási élet fontos helyszíne lett. Az épület torzóként is az egykori zuglói zsidóságra emlékeztet. Megfontolásra érdemes, hogy a meglévő oldalszárny megismétlésével ki lehet-e, ki kell-e egészíteni az épületet eredeti, egykor volt méretére.

A Jávorka Ádám utcai egykori zsinagóga, később imaház maradványa a fentiek miatt több okból is feltétlenül védelmet érdemel

Források

Pest áttekintő szabályozási térképe, 1873

Budapest (1867-1873) Pest és Buda kataszteri térképsorozata az 1872-1920 közötti változások utólagos jelzésével

Budapest méter rendszerben készült kataszteri jellegű térképe, 1878

Budapest közigazgatási térképe, 1895

Budapest közigazgatási térképe, 1908

Budapest kataszteri térképsorozata utólagos bejegyzésekkel, 1912

Budapest kataszteri térképsorozata az 1918-1946 közötti évekből

Budapest közigazgatási térképe az épületek szintszámával és az újabb utcanevekkel, 1937

Magyarország katonai felmérése, 1941

Budapest közigazgatási térképe, 1945

BFL XV. 17.d. 329/31260/183

Az épület tervanyaga 2015-ben még megvolt, azóta lappang.

Irodalom

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Hornyánszky, Budapest, 1893.

Magyar életrajzi lexikon. Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

Zuglói lexikon 32, 77-78, 200-201.

